

Küreselleşme Karşıtlığı ile Mücadele: Bir Hoşnutsuzluklar Üçlüsü*

Jagdish Bhagwati**

Düşmanlık heyecanlarının ve bazen de şiddet gösterilerinin merkezî noktası olan küreselleşme, sonu gelmeyen münakaşalara konu olan bir fenomen hüviyeti kazanmıştır. Taraftarları onun faziletlerinden ve kaçınılmazlığından bahsederlerken, karşıtları onun sözde kötülüklerinden dem vuruyorlar. Küreselleşmeye karşı yapılan protestoların çoğu, kapitalizm fikri, küreselleşme süreci ve çok uluslu şirketlerin davranışları hakkındaki bir hoşnutsuzluklar üçlüsüdür. Bu üç hoşnutsuzluk pek çok göstericinin hafızalarıyla bağlantılı hâle gelmiştir. Düşmanları küreselleşmeyi, kapitalizmin yayılması, çok uluslu şirketleri ise kapitalizmin uzun menzilli B-52 bombardıman uçakları olarak görürler.

20. yüzyıl sona ererken kapitalizm, rakiplerini (faşizm, komünizm ve sosyalizm) yenmiş görünüyordu. Alternatif kalkınma modellerinin ortadan kalkması, sosyalistlerden devrimcilere kadar uzanan ve yok olan rüyalarının nostaljisine esir kalan savaş sonrası dönemin eski anti-kapitalistlerinin kederli tepkilerine neden oldu.

Fakat küreselleşme daha genç bir grup muhalifin de saldırısına maruz kaldı. Seattle, Washington, Prag, Quebec ve Cenova'da yapılan son dünya ekonomi toplantılarında, bu şehirlerin caddelerinde çok belirgin olan ve üniversite kampüslerindeki hareketlerde sesini duyuran bu genç muhaliflerin hırsı, yaşlı neslin nostaljilerinden çok daha etkilidir.

Bu gençlerin büyük çoğunluğu kapitalizmi sosyal adalet sorunlarına makul cevaplar veremeyen bir sistem olarak görürler. Bu şüpheli gençlerin çoğu, Hindistan gibi ülkelerde uygulanan ve sistem bazında niceliksel dağıtımlarla piyasaların yerini alan sosyalist plânlamanın fırsat eşitsizliğini artırdığından habersiz görünüyor. Sosyalizm sadece iyi ilişkiler kuran ve iyi donanan kişilerin içinde yer alabildiği kuyruklar oluşturdu, hâlbuki piyasalar daha çok sayıda insanın hedeflerine ulaşmalarına imkân verir. Düşünülenin tersine, kapitalizm imtiyazı ortadan kaldırabilen ve çok sayıda insana iktisadî imkânlar sunan bir sistemdir, fakat bu gerçek kapitalizmin önde gelen muhaliflerinin çoğu tarafından dikkate alınmamaktadır.

** Columbia Üniversitesi'nde İktisat Profesörü

Eğitimin Tehlikeleri

Bugünün pek çok genci ve amansız anti-kapitalistleri toplumsal uyanışlarını ekonomi dışındaki alanlarda olmak üzere kampüslerde kazandılar. İngiliz dili, karşılaştırmalı edebiyat ve sosyoloji bu tür muhaliflerin başlıca yetişme alanıdır. "Anlamaların sonsuz ufku" olduğunu savunan Fransız filozofu Jacques Derrida'nın ileri sürdüğü yapıbozumculuk, tipik edebiyat öğrencisini kaynaqsız bıraktı. Derrida'nın tekniği Marksizm dahil her siyasî ideolojiyi yapıbozuma uğratar. Bununla beraber, genel manada Marksizm değil fakat kapitalizm yapıbozum çabalarının odak noktası oldu. Ayrıca, takipçilerinin çoğunun anarşiye yönelmesi paradoksal sonucu dolayısıyla bu süreç, genellikle nihilistik tonlar taşır.

Sosyolojide yeni edebiyat teorisi ile eski Marksist anlayış çoğu öğrenci üzerinde aynı etkiye bulunur. Sosyoloji değerlerle ilgiliyken ekonominin de değerlerle ilgili olduğunu iddia eden bu öğrenciler, kapitalizmin iktisadî argümanlarından nefret ederler. Ekonomistler bunlara, vatandaş olarak hedefler seçebileceklerini, fakat iktisadî davranış içinde olan bireyler olarak kamusal mal üretimi için uygun kurumsal bir modelle insanlığın en temel güdülerini denetim altına alma yollarını seçmek durumunda olduklarını söyleyerek cevap verirler.

Pek çok radikal sosyolog tarafından yapılan, ahlâk kurallarına ulaşmada sosyolojinin ekonomi biliminden daha iyi bir yönlendirici olduğu öngörüsü de yanlış anlaşılmaktadır. Elbette, sosyolojinin akraba disiplini olan ve bağlarının çoğu hükümetlerdışı örgütler (NGO)'de, vakıflarda ve Dünya Bankası'nda yer bulan sosyal antropoloji, geleneksel olarak kültürleri korumaya meyillidir; hâlbuki ekonomi, değişim için bir araçtır. Fakat büyümeyi hızlandırmak için ekonomik analizleri kullanarak fakirliği azaltmak ve böylece halkı ka-

zançlı istihdama ve onurlu hayata sevk etmek, ahlâkî değilse ve bir mecburiyet değilse, nedir?

Bilimsel teori dışında, bugün gençleri antikapitalist tavırlara sevkeden diğer kaynaklar, kablolu televizyon ve internet gibi yeni teknolojilerde bulunabilir. Bu yenilikler, küreselleşme eleştiricilerinin çoğunda mevcut, çok uzaktakilere empati duymak ile onların sıkıntılı durumlarını iyileştirmek için ne yapılabileceği konusundaki yetersiz entellektüel kavrayış arasında varolan uyumsuzluğu açıklamaya yardım eder. Neticede ortaya çıkan tansiyon, içinde yaşadığımız kapitalist sisteme karşı mutsuzluğa ve onun belirgin duygusuzluğuna kızgınlığa dönüşür.

Filozof David Hume'un belirttiği gibi, normal olarak başkasına karşı duyduğumuz empati çekirdek ailemizden geniş ailemize, yerel toplumumuza, devlet ve ülkemize, milletimize, coğrafi bölgemize ve dünyaya giderken azalır. Fakat televizyon ve internet sayesinde dünya şimdi bizim kapı komşumuzdan daha yakın görünmektedir. Bu teknolojiler oldukça acıklı imajları evimize getirmiştir. Ve bugünün genç insanları, dünyanın en ücra köşelerindeki fakirlik, iç savaşlar ve kıtlıkları gördüğü ve bunlardan kederlendiği zaman, bu sorunlarla mücadele etmek için rasyonel ve uygun bir faaliyet alternatifleri yoktur. Örneğin 1999'da, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün yargısal kolunun kaplumbağalar lehine kısa süre önce getirdiği kurallardan habersiz olan ve DTÖ'nün Seattle'deki toplantısını protesto eden çocuklar örgütü suçlamak için kaplumbağa gibi giyindiler. Gerçekten, bilgi sahibi ve meşru siyasî eleştirileri bulunan bir kaç ciddi NGO'nun olduğu doğrudur, fakat sokakları karıştıran onlar değil.

Kapitalizmi Lânetleme

Görülmesi kolay fakat kabul edilmesi güç nedenlerden dolayı kapitalizm karşıtlığı, solcu

öğrenciler arasında küreselleşme karşıtlığına dönüştü. Küreselleşmenin yalnızca kapitalizmin sonunu getirecek iç mücadelelerin dışı vurumu ve aslında küreselleşmenin aynı zamanda kapitalizmin zayıf ulusları sömürmesi olduğu zannı, soldaki idealist gençler arasında yankılanan bu iki fenomeni birbirine bağlamayan bir açıklama temin eder. Bu öğrenciler kapitalizmin küreselleşmeyi kendi çıkarına kullandığını ve bu süreçte kendi dışındakilere zarar verdiğini ileri sürerler.

Bu yaklaşımın merkezinde “tekellerin” -bugün anti-küreselleşme literatüründe çok uluslu şirketler genellikle bu şekilde tanımlanırlar- sorunun kaynağı olduğu öngörüsü vardır. Bu tür tekellerin dış dünyadaki insanlara faydalar sağlamaktan ziyade onları sömürdüğü ileri sürülür. Böylece küreselleşme, Batıda kapitalizmin çökmesini geciktiren ve diğer ülke insanlarına zarar veren haris bir güç olarak görülür. Şüphesiz böyle tavırlar, büyük de olsa rekabet yoluyla birbirlerinin altını oyan çok uluslu şirketlerin gücünü çok fazla abartmaktadır. Çok uluslu şirketlerin siyasî gücü genellikle ekonomik ve ulusal rekabet tarafından boğulmaktadır.

Buna rağmen küreselleşme karşıtları, çok uluslu şirketlerin her durumda kötü olduklarında ısrar ediyorlar, çünkü onlara göre, evrensel olarak paylaşılmayan (global) regülasyonlar olmaksızın küresel bütünleşme kesinlikle çok uluslu şirketlerin her işini kolaylaştıracaktır. Protestocular çok uluslu şirketlerin, işçileri ve ulusları sömürmek amacıyla en uygun yeri arayarak kâr peşinde koştuklarını iddia ediyorlar; böylece bu şirketler, iş yaptıkları ülkelere sosyal yasama faaliyetlerini (sosyal güvenlik sistemlerini) terk etmeleri için tahammül edilmez bir baskı uygularlar. Ve bu “bir dibe doğru yarışa” yol açar. Fakat bazılarının dehşet verici görünen bu senaryonun, yakından incelendiğinde, ne olduğu görülür. En son yapılan ampirik çalışmaların

çoğu fiiliyatta böyle bir dibe doğru yarışın söz konusu olmadığını göstermektedir.

Kitaplarda onları engelleyen hiçbir yasa olmadığına bile, çokuluslu şirketlerin neden nehirleri ve havayı kirletmek için koşuşturmadığı konusunda pek çok açıklama var. Çevreye dost olmayan teknoloji seçmemenin ekonomik nedenleri bir yana, asıl engel kötü bir şöhret edinme korkusudur. Bugünün CNN, sivil toplum ve demokrasinin yayılması dünyasında çokuluslu şirketler ve onların çalıştığı ülkeler seçmenlerine yabancılaşmayı göze alamazlar.

Zayıf İttifaklar

Küreselleşme karşıtlarının son başarıları, genç tahrirçiler, işçi hareketi gibi geleneksel lobiler, çevreciler gibi yeni baskı grupları ve insan hakları vaizleri arasında sağlanan tesadüfî ittifakla açıklanabilir.

Seattle bu grupların bir koalisyonlar takımı olarak birleşip ortaya çıkmalarına şahit oldu. “Kamyoncular ve kaplumbağalar” grubu sendikaları, öğrencileri ve çevrecileri kapsıyordu. Bu arada, çevreciler mavi yakalı sendikalarla birleşerek bir “yeşil ve mavi” ittifakı gerçekleştirdiler. “Çalışma standartları”nın yerini, insan hakları savunucuları ile sendikalar arasındaki ittifakı başlatan toplu bir çığlık olarak “çalışma hakları” aldı. Üniversite kampüslerinde büyüyen ağır çalışma şartlarına karşı hareket, yazlık stajyerliklerinden dönen ve sonra arkadaşlarını ve fikirlerini sendikalara taşıyan öğrenciler tarafından başlatıldı.

Bu ortaklıkların küreselleşme karşıtlığını daha etkili kılmasına rağmen, ittifaklar zayıf kaldılar. Böylece 11 Eylülde Dünya Ticaret Merkezi’ne yapılan saldırıdan sonra üniversite kampüsleri savaş karşıtı tutum takınmasına karşı sendikaların savaşı desteklemesiyle birlikte sendikalar ile öğrenciler arasındaki koalisyon parçalanmaya başladı. Öğrenci göstericilerin Seattle, Quebec ve Cenova’da şid-

deteye yönelmeleri sendikacıların endişelenmelerine neden oldu. İşçi hareketinin saflarında bu tür taktiklere sempatiyle bakılmaz. Şu an bu koalisyonda çok fazla çatlak var ve eğer her biri başka bir yörengeye yönelirse olumsuz küreselleşme karşıtlığı gündemi, bu umutsuz grupları bir arada tutmak için yeterli olmaz.

Buna rağmen, kapitalizm, küreselleşme ve çok uluslu şirketler hakkında yalan yanlış bir sürü önyargılar kamusal alanda sağduyu ve bilgi ile karşılık bulmazsa anti-küreselleşme hareketi pek çok durumda rahatsız edici bir unsur olarak kalacak. Bu daha başarısız, örneğin, "bazı sosyal hastalıklar kötüye giderken kapitalizm gelişiyor ve ekonomik küreselleşme artıyor, öyleyse birinci fenomen ikincisinin nedenidir" varsayımının yaygınlığı hayret vericidir.

Öyleyse, küreselleşmeyi olumlu görenlerin önündeki asıl görev, entellektüel anti-küreselleşmecilerde ve diğerlerinde mevcut olan, küreselleşmenin toplam refahı artırma anlamında ekonomik olarak faydalı olabilirken fakirlik, okur-yazarlık, cinsiyet eşitliği, kültürel özerklik ve çeşitlilik konularında toplumsal açıdan kötü sonuçlar verdiği kanaatine karşı koymaktır. Biri konu hakkında derin ve ampirik düşünmeye başladığında, küreselleşmenin toplumsal gelişmenin düşmanı değil aksine dostu olduğunu ispat etmesi güç değil. Tekrar çok uluslu şirketleri ele alırsak, bazılarının iddia ettiği gibi bu şirketler kadınları rencide mi ediyor? Ülkenin refah yıllarında Japon çok uluslu şirketleri Japon erkeklerini tüm dünyaya götürdü. Ancak bu erkekler de eşlerini, Japon ev kadınlarının kendi gözleriyle kadınların nasıl daha iyi şartlara ulaşabildiğini gördükleri New York, Paris, Londra ve Batının diğer şehirlerine götürdüler. Bu tecrübe, bu kadınların çoğunu değişimin feminist temsilcilerine dönüştürdü.

Bu arada, Elizabeth Brainerd ve Sandra Black gibi iktisatçıların gösterdiği üzere, ka-

dınlara karşı ücret farklılıkları uluslararası alanda rekabet eden endüstrilerde daha hızlı azaldı, çünkü bu endüstriler erkekler lehine tavır takınmayı göze alamazlar. Fakir ülkelerin kadınları bile global endüstrilerde iş bulduklarında bundan istifade ediyorlar. Bazı feministler, genç kızların çok uluslu şirketler tarafından açıkça sömürüldüğünü ve evlilik çağına varır varmaz da yaptıklarından hiçbirli yetenek -beceri- kazanmamış olarak evlerine gönderildiklerinden şikayet ediyorlar. Fakat bu kızların kendi deneyimleri hakkında bir araştırma yapan biri evden uzakta çalışma yeteneğinin, kazandıkları para gibi özgürleştirici olabildiğini görür.

Buna rağmen, üniversiteli ağır çalışma şartları karşıtı eylemciler hâlâ yabancı işçileri sömürüyorlar diye çok uluslu şirketleri suçuyorlar. Fakat Kolombiya Üniversitesi Ticaret Okulu öğretim üyelerinden Ann Harrison'unki gibi çalışmalar, gelişmekte olan bazı ülkelerde çok uluslu şirketlerin (yalnızca piyasa ücreti veren taşeron firmalar veya parça sağlayıcı şirketlerden farklı olarak) en azından kendi fabrikalarında çalışanlarına %10 daha fazla ücret ödediklerini gösteriyor.

Ne Kadar İyi, Yeterince İyidir

Küreselleşmenin sosyal etkisiyle ilgili genel kanaat yanlıştır. Fakat yalnızca küreselleşmenin "genel anlamda" veya "aşağı yukarı" faydalı olduğu argümanına geri gelmek yeterli değildir. Küreselleşmenin ara sıra vuku bulan kötü yanları da dile getirilmeye devam edilmelidir. Bunu yapmak yaratıcı kurumsal ve yenileşme politikasını gerektirir. Örneğin, daha serbest ticaretin yol açtığı güvensizlik - iktisatçıların istihdamın artan uçuculuğuyla ilgili gerçekçi belgelendirmeler tarafından doğrulanmasalar bile- uyum yardım sağlanarak giderilmelidir. Böyle yardımları ödeyecek kaynaklardan mahrum olan fakir ülkelerde bu tür programlar, küreselleşmeyi övmeye ve gü-

zel göstermeye odaklanan Dünya Bankası'nın yardımı ile desteklenmek zorundadır.

Sivil toplumun büyümesine paralel olarak küreselleşmenin hangi hızla toplumsal konulara eğileceği konusunda haklı bir sabırsızlık var. Örneğin, zaman içinde ekonomik büyümenin sağlanmasıyla birlikte, çocuk işçi çalıştırma da kesinlikle azalacaktır. Bu anlamda, küreselleşme sorununun değil, çözümünün bir parçasıdır. Fakat insanlar ilerlemenin daha hızlı olmasını istiyorlar. Yine de küreselleşmeyi ilerletmenin yolu ABD Senatosunun ve belli lobilerin tasallutunda kalan ticarî müeyyideler değildir; müeyyideler, piyasanın işleyişini bozarak ve korumacılığı teşvik ederek küreselleşmeyi tehdit eden bir unsurdur.

Şüphesiz, büyük ahlâkî rezaletlere neden olan durumlarda kapsamlı müeyyidelerin uygulanması faydalı olabilir. Fakat diğer durumlarda, ikna, özellikle bizim ahlâkî sağduyumuza hitap eden toplumsal konular için kesinlikle daha yüksek bir başarı şansına sahiptir. Şu anda CNN ve NGO'lar sayesinde bu, özellikle doğrudur. Böyle durumlarda sözlü iyi bir tenkit, ilerleyici toplumsal gündemleri teşvik etmek için müeyyidelerden daha etkilidir. Aslında, yaptırımlar sadece faydasız değil aynı zamanda zararlıdır. Bir örnekte: 1995 Harkin Çocuk Çalışmasını Caydırma Yasa teklifine dahil edilen ihracatlara karşı açık tehdit, çocukların Bangladeş'in tekstil fabrikalarında işten atılmalarına yol açtı. Bu yüzden kız çocukları daha kötü bir istihdama maruz kaldılar: fahişelik. Bunun aksine, Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından Çocuk Çalışmasını Ortadan Kaldırmak için Uluslararası Program yürütülmektedir. Bu çaba müeyyidelerden sakınıyor, onun yerine yerel NGO'lar, bu konuda yardım yapanlar ve işbirliği taraftarı hükümetler ile birlikte çalışarak çocuk istihdamını azaltmaya çalışıyor. Bu program çocukların okula gitmeleri gerektiğini, her şeyden önce okulları-

nın onlar için var olduğunu anlatmaya çalışıyor ve gerektiğinde bir çocuğun gelirinden mahrum olan fakir anne-babalara parasal desteğin verilmesini garanti ediyor.

Ahlâkî ikna yöntemini kullanmanın büyük bir üstünlüğü, onun giderek 21. yüzyılı nitelleyen iki büyük güce, genişleyen küreselleşmeye ve büyüyen sivil topluma katılmasıdır. Çatışmadan ziyade ortaklık, ortak başarıya götürür ve kesinlikle bunun kavgasını vermeye değer.

Son olarak, şirketler, bilgisizlikten kaynaklanan, ideolojik veya stratejik saldırılara karşı savunulmalıdır. Şirketler genellikle iyilik yapar, zarar vermezler. Bununla beraber, soru, bize daha fazla iyilik yapmak için yardım edebilirler mi olmak zorundadır. Puristlere(mutlak iyilikçilere) göre şirketler değil, fakat hissedarlar toplumsal iyiyi yapmalıdır. Fakat bu argüman fazla bir anlam ifade etmez. Kâr amaçlı olmayan şirketler toplumun talihsiz kesimine yardım eder. Kolombiya Üniversitesi, öğrenci fakülte kaynaklarını Harlem'deki fakirlere yardım etmek için kullanıyor. Bu arada, Microsoft ve IBM, benzer biçimde, faaliyet gösterdikleri toplumlara yardım ediyorlar. Bugün daha çok şirket, kendilerine göre uygun bir biçimde bunu yapmalıdır. Çoğulculuk burada esastır. Hiçbir NGO veya hükümet çok uluslu şirketlerin ne yapmak zorunda olduklarını belirleme konusunda bir hakka veya erdeme sahip değildir. Toplumsal iyi (social good) çok boyutludur ve şirketler global ekonomide sosyal sorumluluğu farklı şekillerde tanımlayabilirler ve tanımlamalıdır da. Küreselleşmenin insanî yüzüne daha fazla rengi ödünç verecek zengin bir toplumsal faaliyet bahçesi yaratacak yüzlerce çiçeğin açmasına müsaade edilmelidir.

* "Coping with Antiglobalization: A Trilogy of Discontents", *Foreign Affairs*, January/February 2002, s. 2-7.

Çeviren: Muhittin Ataman